

XII. REGION AZJI I PACYFIKU – PRZEPLATANIE SIĘ TENDENCJI STABILIZUJĄCYCH I DESTABILIZUJĄCYCH

W 2002 r. w stosunkach międzynarodowych w regionie Azji i Pacyfiku byliśmy świadkami kontynuacji zinstytucjonalizowanego dialogu w ramach APEC, ASEM i procesu ASEAN. Niezależnie od tego dały o sobie znać dwie przeciwstawne tendencje rozwojowe w stosunkach wewnątrzregionalnych. W subregionie Azji Północno-Wschodniej ujawniły się zamrożone i nierozwiązane spory i napięcia związane z nieprzewidywanym podziałem Korei. Dla odmiany w Azji Południowo-Wschodniej, pomimo potencjalnych źródeł zagrożeń, przeważały tendencje do współdziałania. Dobrym tego przykładem było podpisanie umowy o wolnym handlu między dziesięcioma państwami ASEAN a ChRL – co należy uznać za wydarzenie o wyjątkowej randze ze względu na dalekosiężne skutki ekonomiczne i polityczne dla obydwu stron oraz stabilności stosunków w regionie.

Wartym odnotowania wydarzeniem w regionie w ubiegłym roku było powstanie nowego państwa – Timoru Wschodniego¹. 30 sierpnia 2001 r. przeprowadzono wybory parlamentarne, w wyniku których wyłoniono Zgromadzenie Konstytucyjne w 88-osobowym składzie. Nowy parlament powołał Radę Ministrów, która odtąd sprawowała równoległe władzę z UNTAE (*United Nations Transitional Administration in East Timor*), oraz zajął się opracowaniem nowej konstytucji, która weszła w życie na początku 2002 r. 14 kwietnia miał miejsce ostatni akt organizacji władz tego kraju, czyli wybory prezydenckie. Pierwszym prezydentem tego kraju został przywódca i bohater ruchu niepodległościowego Xanana Gusmao. 20 maja 2002 r. nowo wybrane władze ogłosiły deklarację niepodległości i przejęły całkowicie władzę od administracji ONZ².

Nowo powstałe państwo okazało się jednak zbyt słabe, aby mogło funkcjonować o własnych siłach bez pomocy z zewnątrz. W związku z tym Rada Bezpieczeństwa ONZ na podstawie rezolucji nr 1410 z 17 maja 2002 r. utworzyła Misję ONZ Wspierającą Timor Wschodni (*United Nations Mission of Support in East Timor – UNMiSET*). W jej skład weszło 1250 cywilnych funkcjonariuszy i około 6 tys. żołnierzy i policjantów. Takie rozwiązanie przyjęto ze względu na

¹ O sytuacji poprzedzającej powstanie Timoru Wschodniego zob. „Rocznik Strategiczny” 1999/2000, Warszawa 2000, s. 295–303.

² Zob. strona rządu Timoru Wschodniego: www.gov.east-timor.org.

słabość struktur nowego państwa, które uchodzi za najbiedniejsze w regionie i które bez pomocy z zewnątrz nie byłoby w stanie funkcjonować i przetrwać. Pomoc międzynarodowa obejmuje następujące działania: zapewnienie bezpieczeństwa i ładu prawnego, ustanowienie administracji i służby cywilnej, udzielanie pomocy humanitarnej, stworzenie warunków dla rozwoju gospodarczego przy wykorzystaniu rolnictwa i wydobywania ropy naftowej, przeciwdziałanie przestępczości³. Budowa państwa na Timorze Wschodnim będzie z pewnością testem dla efektywności pomocy społeczności międzynarodowej.

INSTYTUCJONALNY DIALOG W REGIONIE AZJI I PACYFIKU W 2002 ROKU

Jedyną ogólnoregionalną organizacją międzyrządową w tym regionie jest Rada Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku (*Asia Pacific Economic Cooperation* – APEC). Jak powszechnie wiadomo, w jej skład wchodzi 21 państw, których parametry ekonomiczne prezentuje tabela 1. Pomimo rzucających się w oczy różnic rozwój współpracy przebiega bez większych zakłóceń. Jest to możliwe dzięki przyjęciu unikatowej we współczesnych stosunkach międzynarodowych formuły spotkań na szczycie jako obrad nie przywódców (głów) państw, ale polityków odpowiedzialnych za gospodarkę (*economic leaders*). Tym samym dialog i współdziałanie koncentruje się wokół spraw gospodarczych, a problemy polityczne i różnice z nimi związane schodzą na plan dalszy. Takie podejście znalazło swoje potwierdzenie w dokumentach przyjętych podczas kolejnego szczytu państw APEC w Los Laboz (Meksyk), który odbył się w dniach 26–27 października 2002 r.

W przyjętej deklaracji końcowej, najważniejszym dokumencie, odnotowano przede wszystkim fakt, że było to już dziesiąte tego rodzaju spotkanie. Przypomnieć należy, że pierwsze miało miejsce w 1993 r. w Seattle. Najważniejszym problemem, do którego odnieśli się przywódcy, była współpraca na rzecz powiązania wzrostu gospodarczego i rozwoju (*Expanding the Benefits of Cooperation for Economic Growth and Development*). Takie podejście nie dziwi, ponieważ w regionie najwyraźniej przejawia się różnica między wzrostem gospodarczym ujmowanym w kategoriach ekonomiczno-technicznych a rozwojem, który obejmuje również aspekty społeczne i kulturowe. Przykłady takich państw jak ChRL, Filipiny, Indonezja, Tajlandia potwierdzają niezbicie, że szybki wzrost gospodarczy nie zapewnia warunków dla szeroko rozumianego rozwoju. Jednym z podstawowych warunków zapewnienia spójności między wzrostem a rozwojem jest – zdaniem przywódców APEC – podjęcie energicznych działań na rzecz utworzenia wielostronnego i zliberalizowanego międzynarodowego systemu handlowego – gdyż dopiero w warunkach otwartych rynków możliwe jest przyspieszenie wzrostu, likwidacja ubóstwa i wprowadzanie elementów zrównoważonego

³ Zob. strona Programu Rozwoju ONZ: www.undp.east-timor.org; N. Wheeler, T. Dunne, *East Timor and the New Humanitarian Interventionism*, „International Affairs” 2001, nr 4.

Tabela 1
Parametry gospodarek APEC w 2001 roku

Państwo	Powierzchnia w tys. km ²	Ludność w mln	PKB w cenach stałych w mld USD	Dochód <i>per capita</i> w tys. USD	Eksport w mld USD	Import w mld USD
Australia	7,682	19,1	380	18421	64	67
Brunei	6,0	0,3	4,0	12344	3	1
Chile	757	15,2	76	4315	18	17
ChRL	9 561	1275	1 080	919	267	244
Hongkong	1,0	6,9	162	24080	177	205
Japonia	378	127,1	4 765	37 299	403	349
Indonezja	1 904	212	152	676	66	37
Kanada	9 971	30,8	717	22 691	262	248
Malezja	333	22,2	90	3 891	90	76
Meksyk	1 973	98,9	581	6 072	158	168
Nowa Zelandia	271	3,8	51	13 111	13	13
Papua-Nowa Gwinea	463	4,8	4,0	620	3	1
Peru	1 285	25,7	54	2 051	7	7
Republika Filipin	300	75,7	75	926	35	36
Republika Korei	99	46,7	462	8 918	90	76
Rosja	17 075	145,5	260	2 147	95	44
Singapur	1	4,0	93	20 738	122	116
Tajwan	36	22,2	309	12 599	122	107
Tajlandia	513	62,8	122	1 825	65	62
USA	9 373	283,2	9 825	35 401	731	1 180
Wietnam	331	78,1	31	418	14	17

Źródło: *APEC Outcomes and Outlook*, APEC Secretariate 2002.

rozwoju (oświata, zdrowie, ekologia). Mając to na uwadze, opowiedziano się jednoznacznie za zakończeniem do 1 stycznia 2005 r. rundy rokowań handlowych zainicjowanych podczas konferencji WTO w Doha. Znaczenie rundy Doha polega na tym, że ukierunkowana jest ona jak nigdy przedtem na potrzeby państw rozwijających się (*Doha Development Agenda*). Opowiedziano się także za przyjęciem Rosji i Wietnamu, członków APEC, do WTO⁴.

⁴ *APEC Economic Leader's Declaration*, zob. witryna APEC: www.apecsec.org.

Obok deklaracji głównej przyjęto takie dwa inne dokumenty dotyczące programu tworzenia strefy wolnego handlu w regionie. Pierwszy zawiera zobowiązanie do objęcia liberalizacją wewnątrzregionalną wyrobów sektora technologii informatycznych. Drugi precyzuje warunki i kryteria przejrzystości w handlu jako niezbędnego warunku liberalizacji⁵.

Podobnie jak rok wcześniej w Szanghaju, tak również w Meksyku przywódcy APEC ogłosili deklarację o terroryzmie, gdyż kolejne państwo po USA doznało tego rodzaju zagrożenia. Chodzi o atak terrorystyczny na wyspie Bali w Indonezji. Główny akcent położono na fakt, że terroryzm jest najważniejszym zagrożeniem dla zasadniczego celu APEC, czyli utworzenia strefy wolnego handlu, oraz procesu liberalizacji i otwierania gospodarek⁶.

Spotkania na szczycie państw ASEAN to drugi przykład zinstytucjonalizowanego dialogu w regionie Azji i Pacyfiku, ale prowadzonego już na szczeblu subregionalnym. Organizacja państw ASEAN jest uważana za przykład najbardziej udanej współpracy i integracji regionalnej wśród państw rozwijających się. W ostatnich latach pojawiły się poważne rysy jej na dobrym wizerunku z powodu zwolnienia tempa wzrostu gospodarczego (tabela 2) oraz niezdolności tej instytucji do rozwiązania kwestii Timoru Wschodniego w latach 1998–2002. Jak już pisano o tym we wcześniejszych edycjach „Rocznika Strategicznego”, ciężar aktywności gospodarczej wyraźnie przesunął się do Azji Północno-Wschodniej dzięki dynamice rozwojowej ChRL, a także Tajwanu i Republiki Korei. Taką tendencję rozwojową potwierdzają również dane na temat napływu inwestycji bezpośrednich do państw tego regionu. W 2000 r. wyniosły one 11 mld USD, a w 2001 r. – 13 mld USD. Jest to ponad trzy razy mniej niż napływ takich inwestycji do gospodarki chińskiej.

Otwieranie na gospodarkę światową i pogłębianie integracji w ramach ASEAN ma przeciwdziałać marginalizacji gospodarek tych państw. Dlatego podczas 34. spotkania ministrów gospodarki we wrześniu 2002 r. w Brunei potwierdzono zamiar utworzenia do roku 2020 Ekonomicznego Regionu ASEAN (*ASEAN Economic Region*), co nie jest zadaniem łatwym, zważywszy na różnice w poziomie rozwoju. One to właśnie sprawiają, że wyróżnia się ASEAN-6 (tj. wyżej rozwinięte gospodarki Brunei, Singapuru, Filipin, Tajlandii, Malezji i Indonezji) oraz ASEAN-4 (słabo rozwinięte gospodarki Laosu, Kambodży, Myanmaru i Wietnamu). Biorąc to pod uwagę, w liberalizacji wewnątrzregionalnego handlu towarami i usługami przyjęto zasadę asymetryczności w postaci formuły 10-x. Kierując się tą dyrektywą, w 2002 r. przyspieszono wprowadzenie zintegrowanego systemu preferencji (*ASEAN Integration System of Preferences*) przez jednostronną i dobrowolną redukcję cel w imporcie państw wyżej rozwiniętych. Dzięki temu działaniu liberalizacją zostanie objęty eksport z państw mniej rozwiniętych o wartości około 400 mln USD rocznie. Podjęto również decyzje o ujednoczeniu

⁵ Zob. *Statement to Implement APEC Policies on Trade and the Digital Economy; Leader's Statement to Implement APEC Transparency Standards*, www.apecsec.org.

⁶ *APEC Leaders' Statement on Fighting Terrorism and Promoting Growth*, www.apecsec.org.

zasad podróży w ramach ASEAN, standaryzacji niektórych produktów i usług, a także o rozwoju kooperacji przemysłowej.

Tabela 2

Dynamika PKB państw ASEAN w latach 1996–2001 (w %)

Państwo	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Brunei	1,0	3,60	-3,99	2,56	2,83	1,47
Filipiny	5,85	5,19	-0,59	3,41	4,01	6,30
Indonezja	7,82	4,71	-13,13	0,79	4,90	3,32
Kambodża	4,60	4,30	2,10	6,90	7,70	6,30
Laos	6,89	6,91	3,99	7,28	5,74	6,40
Malezja	10,00	7,32	-7,36	6,14	8,33	0,45
Myanmar	6,44	5,74	5,77	10,92	13,7	10,50
Singapur	7,71	8,54	-0,09	6,93	10,25	-2,04
Tajlandia	5,90	-1,38	-10,57	4,50	4,67	1,73
Wietnam	9,34	8,15	5,83	4,71	6,76	6,81
ASEAN	7,30	4,14	-7,12	3,58	5,82	2,94

Źródło: www.asensec.org.

O determinacji państw ASEAN w dążeniu do poprawy swej pozycji w gospodarce światowej świadczy fakt, że w firmie McKinsey and Company złożono zamówienie na studium na temat konkurencyjności gospodarek tego ugrupowania regionalnego. We wnioskach z tego raportu mówi się, że państwa ASEAN powinny specjalizować się w wytwarzaniu wyrobów elektroniki użytkowej i dóbr konsumpcyjnych trwałego użytku. W tych dziedzinach wytwórczości mają one szanse na osiągnięcie wysokiego poziomu konkurencyjności w dobie globalizacji⁷.

W sferze stosunków politycznych państwa ASEAN odgrywają ważną rolę w regionie, ponieważ pełnią funkcję organizatora wewnątrzregionalnego centrum dyskusji o problematyce politycznej i bezpieczeństwa. Przejawia się to w następujących formach.

- 1) System dialogu na szczepku ministrów spraw zagranicznych w postaci tzw. poministerialnych konferencji państw ASEAN z tzw. partnerami dialogu, tj. Australią, Kanadą, Japonią, Nową Zelandią, USA, ChRL, Indiami, Republiką Korei, Rosją i Programem Rozwoju Narodów Zjednoczonych (UNDP). Tematy spotkań na tym szczepku dotyczą stosunków dwustronnych ASEAN z wymienioną grupą państw.
- 2) Regionalne Forum ASEAN to płaszczyzna dialogu i konsultacji państw ASEAN i tzw. państw dialogu na temat bezpieczeństwa regionalnego. Od 2000 r. w Forum uczestniczy Korea Północna.

⁷ *The Thirty-Fourth ASEAN Economic Ministers Meeting*, 12 September 2002, Brunei, www.aseansec.org.

- 3) System spotkań na szczycie z udziałem przywódców państw ASEAN i innych państw regionu, w formie ASEAN+1, tj. ChRL, Republiki Korei, Japonii. W 2002 r. po raz pierwszy zorganizowano spotkanie na szczycie ASEAN–Indie (*ASEAN–India Summit*) oraz RPA. W 2002 r. indywidualne spotkania na szczycie w tej formule zostały zdominowane przez szczyt ASEAN–ChRL ze względu na podpisanie kilku deklaracji mających fundamentalne znaczenie dla stosunków wzajemnych oraz umowy o utworzeniu strefy wolnego handlu ChRL–ASEAN. Z uwagi na rangę tych wydarzeń zostaną one szerzej omówione w dalszej części tego rozdziału.
- 4) Spotkania na szczycie w formule ASEAN+3 (10+3), które od 1997 r. odbywają się po serii spotkań ASEAN+1. Podczas trzeciego spotkania w 1999 r. przyjęto dokument o współpracy w Azji Wschodniej (*Joint Statement on East Asia Cooperation*), w którym zawarto postulat rozwoju współpracy gospodarczej oraz w sferze monetarnej i fiskalnej, technologii i kultury. Od tamtego czasu uczyniono znaczny postęp, zwłaszcza w dziedzinie współpracy finansowej w postaci wymiany danych na temat przepływu kapitału krótkoterminowego oraz dzięki zawarciu bilateralnych porozumień o udostępnieniu funduszy pieniężnych w postaci transakcji typu *swap* o wartości ponad 26 bln USD.

Podczas spotkania ASEAN+3 w Hanoi w 1998 r. z inicjatywy prezydenta Republiki Korei Kim De-dzunga powołano grupę studyjną w celu zaplanowania długofalowej współpracy gospodarczej w Azji Wschodniej (*East Asia Vision Group*). W roku następnym podjęła ona działalność w 14-osobowym składzie i w 2002 r. przedłożyła raport zatytułowany *Ku Wspólnocie Azji Wschodniej (Towards an East Asian Community)*. W dokumencie tym wymienia się 17 przedsięwzięć o charakterze krótkofalowym i 9 – średnioterminowym, które należałoby wdrożyć, aby utworzyć Strefę Wolnego Handlu Azji Wschodniej (*East Asian Free Trade Area*) w terminie daleko wcześniejszym, niż to zakłada się w ramach APEC. Doszłoby wtedy do powstania wschodnioazjatyckiego bloku handlowego o określonej tożsamości, różniącej się od funkcjonującej w ramach APEC i odwołującej się do idei Wspólnoty Pacyfiku. W konkluzji raportu stwierdza się także, że byłoby celowe przekształcenie spotkania ASEAN+3 w spotkanie na szczycie Azji Wschodniej dla podkreślenia jedności politycznego działania. Współpraca w ramach ASEAN+3 nie ogranicza się tylko do spotkań na szczycie, ponieważ obejmuje system konsultacji politycznych na szczeblu ministrów spraw zagranicznych (w 2002 r. spotkali się w Brunei) oraz ministrów finansów (spotkanie w maju 2002 r. w Pekinie).

Nabierający coraz większego tempa zinstytucjonalizowany dialog w całym regionie Azji Wschodniej ogranicza się na razie do ogólnikowych deklaracji politycznych i planowania wspólnych działań, czemu towarzyszy odwoływanie się do wspólnoty ducha i wartości azjatyckich. Dalsze działania na rzecz tworzenia Wspólnoty Wschodnioazjatyckiej będą jednakże zależeć od rozwiązania kwestii bezpieczeństwa w dwóch subregionach, tj. Azji Północno-Wschodniej i Azji Południowo-Wschodniej. W 2002 r. dały tam o sobie znać nowe i stare źródła

napięć i zagrożeń, ale ujawniły się także konstruktywne tendencje rozwojowe stabilizujące sytuację w regionie. Będzie o tym mowa w dalszej części tego rozdziału.

AZJA PÓŁNOCNO-WSCHODNIA ŹRÓDŁEM ZAGROŻEŃ DLA BEZPIECZEŃSTWA REGIONALNEGO I GLOBALNEGO

W Azji Północno-Wschodniej ma miejsce wyjątkowa koncentracja zagrożeń dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Wybitny znawca stosunków międzynarodowych na tym obszarze Kent E. Calder z Princeton University uważa ten region za najbardziej niebezpieczny w świecie⁸.

Na pierwszy rzut oka sprawia on wrażenie względnie ustabilizowanego, a percepcja takiego stanu jest wynikiem postrzegania całego regionu Azji i Pacyfiku jako dynamicznie rozwijającego się i pozbawionego konfliktów. Dobrym przykładem ilustrującym tę prawidłowość jest przekonanie o zaniku w regionie barier ideologicznych charakterystycznych dla okresu zimnowojennego. Nie odpowiada to całkiem prawdzie, ponieważ ChRL i Korea Północna to państwa komunistyczne, aczkolwiek to pierwsze jest na drodze zastępowania ideologii komunistycznej – nacjonalistyczną⁹. W przeciwieństwie do poprzedniego okresu, kiedy zagrożenie dla bezpieczeństwa było jedno i wynikało z logiki międzysystemowej rywalizacji, obecnie mamy do czynienia z wielością czy wręcz inflacją zagrożeń dla bezpieczeństwa, przejawiających się w tym regionie. Można je usystematyzować w następujący sposób: zagrożenia wynikające z podziału Korei, zmiany w układzie sił wywołane rosnącą asertywnością w polityce zagranicznej ChRL i jej sukcesami gospodarczymi, wyścig zbrojeń i proliferacja broni masowego rażenia, spory terytorialne.

Podział Korei należy uznać za pierwotne i główne zarazem źródło zagrożenia dla bezpieczeństwa. Nie wnikając w przyczyny tego stanu rzeczy, trzeba z całym naciskiem podkreślić, że obydwa państwa koreańskie o krańcowo przeciwstawnych ustrojach przedstawiają konkurencyjne programy zjednoczenia, angażując ku temu odpowiednie środki materialne oraz wsparcie międzynarodowe. Towarzyszy temu wyjątkowo intensywny wyścig zbrojeń, który doprowadził do nagromadzenia po obydwu stronach broni konwencjonalnej i masowego rażenia. Czynnikiem wybitnie petryfikującym ten układ jest fakt, że Korea odgrywa wyjątkowo ważną rolę w regionalnej równowadze sił i dążąc do ewentualnego jej zjednoczenia w jakiegokolwiek formie, należy brać pod uwagę tę okoliczność¹⁰. Od XIII wieku, kiedy mongolska dynastia Juan Cesarstwa Chińskiego podjęła próbę inwazji na Japonię z obszaru wasalnego Królestwa Korei, kraj ten zawsze

⁸ K.E. Calder, *The New Face of Northeast Asia*, „Foreign Affairs” 2001, nr 1, s. 106.

⁹ E. Haliżak, *Polityka zagraniczna ChRL: uwarunkowania decyzyjne i wizje rzeczywistości międzynarodowej* (w:) K. Tomala (red.), *Chiny. Przemiany państwa i społeczeństwa w okresie reform 1978–2000*, Warszawa 2001, s. 213–230.

¹⁰ E. Haliżak, *Znaczenie regionalnej równowagi sił dla zjednoczenia Korei* (w:) K. Gawlikowski (red.), *Korea. Doświadczenia i perspektywy*, Warszawa 2002, s. 153–183.

odgrywał kluczową rolę w równowadze sił w Azji Północno-Wschodniej, co w praktyce objawiało się tym, że był on nieustannie przedmiotem rywalizacji sąsiadujących mocarstw. Stan ten utrzymuje się do chwili obecnej i destabilizuje sytuację na półwyspie¹¹.

Konsekwencją głębokiego podziału Korei i tego, że jest on utrzymywany w imię względnie stabilnej równowagi sił, jest istnienie wyjątkowego fenomenu politycznego we współczesnych stosunkach międzynarodowych, czyli Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej. Państwo to może służyć jako model autorytarnego systemu politycznego. Oparte na ideologii samowystarczalności (*dżucze*), utrzymuje wyjątkowo niski poziom powiązań zewnętrznych, co zapewnia stabilność wewnętrzną, a zarazem niezależność w polityce zagranicznej. Paradoksem jest to, że państwa sąsiedzkie są zainteresowane przetrwaniem tego reżimu ze względów tylko i wyłącznie ekonomicznych, ponieważ upadek KRL-D i koszty zjednoczenia z Południem ocenia się aż na 500 mld USD. Nawet jeśli szacunek ten okazałby się zawyżony, to i tak jest on wystarczająco duży, aby inne państwa regionu nie były w stanie ponieść takiego kosztu bez narażania poziomu życia swoich obywateli¹².

Cena, jaką płaci regionalna społeczność międzynarodowa za tolerowanie północnokoreańskiego reżimu, jest wysoka, ponieważ doskonale rozumiejąc logikę funkcjonowania równowagi sił w tym regionie, KRL-D podejmuje agresywne działania, graniczące z szantażem i podtrzymujące napięcie na półwyspie. Strategia Korei Północnej polega na tym, że stwarza ona sytuacje konfliktowe, które potencjalnie grożąc destabilizacją i wybuchem konfliktu zbrojnego, są następnie wykorzystywane w negocjacjach z USA w celu uzyskania maksimum ustępstw. Przykładem są takie działania, jak zakaz kontroli własnych instalacji nuklearnych i stwarzanie pozorów produkcji broni atomowej, sparaliżowanie pracy Komisji Rozjemczej działającej od 1953 r. oraz nieuznanie linii demarkacyjnej od 1996 r. i przeprowadzanie demonstracji siły w bezpośrednim jej sąsiedztwie. Zamiarem Korei Północnej jest zmuszenie w ten sposób USA do podpisania traktatu pokojowego, który zastąpiłby porozumienie o zawieszeniu broni z 1953 r. Jednocześnie Korea Północna proponuje zastąpienie Komisji Rozjemczej wspólną północnokoreańsko-amerykańską komisją wojskową. Zamiarem Północy jest uzyskanie porównywalnego z Republiką Korei statusu w stosunkach z USA¹³.

W opinii londyńskiego Instytutu Badań Strategicznych Korea Północna działa według politycznych zasad i oczekiwań całkowicie odmiennych od tych, które są stosowane przez inne państwa. Przedstawia siebie jako jedynie uprawnionego przedstawiciela Korei, ignorując całkowicie istnienie Republiki Korei w sensie prawnopolitycznym. Zbrojenia i groźba zbrojeń oraz połączone z tym szantaż

¹¹ E. Vogel, *The Three Kingdoms, Korea: Where Northeast Asian Power Converge*, „Harvard Asia Pacific Review” 1997, nr 2, s. 75–85.

¹² D. Pollack, Chung Ming Lee, *Preparing for Korean Unification, Scenarios and Implications*, Santa Monica 1999.

¹³ T. Wilborn, *Dimension of ROK–US Security Cooperation and Building Peace on the Korean Peninsula*, „Asian Perspective” 1997, nr 1, s. 125–153.

wykorzystywane są do uzyskania pomocy ekonomicznej i humanitarnej. Wszystko to ma zapewnić przetrwanie reżimu wobec nieuchronnych zmian¹⁴.

W strategię Korei Północnej wpisana jest wrogość wobec otoczenia zewnętrznego ze względu na różnice ideologiczne i kulturę polityczną. W związku z tym poczucie zagrożenia żywione przez elity rządzące tym państwem jest bardzo duże, graniczące wręcz z paranoją. Nic więc dziwnego, że posiadanie broni atomowej jest traktowane przez nie jako użyteczny środek realizacji interesów, jako swego rodzaju strategiczny aktyw mający zwiększyć pozycję przetargową w stosunkach z Południem i USA, a także jako kompensata słabnącego poparcia ze strony tradycyjnych sojuszników, takich jak Rosja czy ChRL (choć w tym przypadku w mniejszym stopniu). To wszystko sprawia, że wspólnota międzynarodowa traktuje KRL-D jako poważnego partnera i przeciwnika zarazem. Nie posiadając broni masowego rażenia, kraj ten miałby status jednego z wielu słabo rozwiniętych państw świata (zob. tabela 3).

Strategia północnokoreańskiego reżimu stwarzania napięć, by następnie przystąpić do negocjacji, ma niewątpliwie wewnątrzpolityczny kontekst, gdyż zewnętrzne zagrożenie jest wykorzystywane do konsolidacji władzy i w opinii południowokoreańskich analityków umożliwia przetrwanie tego reżimu w niezmienniej postaci w nadchodzących latach¹⁵.

Tabela 3
Niektóre wskaźniki porównawcze obydwu państw koreańskich

Charakterystyka potencjału demograficznego							
rok	ludność w mln			śmiertelność		długość życia	
	RK	KRL-D	po zjednoczeniu	RK	KRL-D	RK	KRL-D
2000	47,5	21,6	–	1,72	2,30	74,4	40–70
2010	51,1	23,7	74,8	1,72	1,90	76,6	73,5
2020	52,3	25,1	77,4	1,71	1,85	78,5	75,8
2030	53,8	26,1	79,9	1,71	1,80	79,9	77,8
2040	53,2	26,6	79,8	1,70	1,75	81,1	79,4
2050	51,1	26,4	77,5	1,70	1,70	82,0	80,7
Wskaźniki rozwoju							
			KRL-D	RK			
Liczba telefonów (mln)			1,1	27			
Liczba telewizorów (mln)			1,2	15,9			
Długość linii kolejowych (km)			5000	6706			

Źródło: US Census Bureau, www.census.gov; *CIA World Factbook*.

¹⁴ D. Reese, *The Prospects for North Korea's Survival*, Adelphi Papers nr 323, Londyn 1998.

¹⁵ L. Seong-bonk, *North Korea's Survival Strategy and Changes in Inter-Korean Relations*, „Vantage Point”, wrzesień 2002, s. 42–52.

Wzrost potęgi ChRL w wymiarze ekonomicznym i polityczno-wojskowym rodzi poczucie braku bezpieczeństwa wśród innych państw nie jako bezpośrednie zagrożenie, ale jako czynnik zmieniający układ sił i geostrategię w regionie. Żadne z dużych państw w świecie nie zanotowało tak wysokiej dynamiki rozwoju jak ChRL w ostatnich dwóch dekadach (tabela 4). Tempo jakościowej modernizacji chińskich sił zbrojnych dowodzi, że kraj ten zamierza zmniejszyć lukę technologiczną wobec innych mocarstw¹⁶.

Tabela 4

Dynamika wzrostu realnego PKB (w %) światowych mocarstw w latach 1991–2002 (zmiany w stosunku do roku poprzedniego)

Wyszczególnienie	Lata 1980–1990 (średniorocznie)		Lata 1990–1999 (średniorocznie)		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	Chiny	10,1	10,7	9,2	14,2	13,5	12,6	10,5	9,6	8,8	7,8	7,1	8,0	7,0	7,1	
Indie	5,8	6,0	1,7	4,2	5,0	6,7	7,6	7,1	4,9	6,0	6,6	6,4	5,6	6,1		
Japonia	4,0	1,3	3,8	1,0	0,5	1,0	1,6	3,3	1,9	-1,1	0,8	1,7	0,6	1,5		
Rosja	3,0 ¹	-6,1	-5,4	-19,4	-10,4	-14,6	-4,2	-3,4	-0,9	-4,9	3,2	7,5	4,0	4,0		
USA	3,6	3,3	-0,9	3,1	2,7	4,0	2,7	3,6	4,4	4,4	4,2	5,0	1,5	2,5		
Unia Europejska	2,4	1,8	1,7	1,2	-0,4	2,8	2,4	1,6	2,6	2,9	2,6	3,4	2,4	2,8		
Świat ogółem	3,4	2,5	1,8	2,0	2,3	3,7	3,6	4,0	4,2	2,8	3,5	4,8	3,2	3,9		

Źródło: B. Rychłowski, *Mocarstwa Azji – ich udział w strukturach współczesnego świata*, „Azja – Pacyfik” 2001, nr 4, s. 167.

Element siły i potęgi w polityce zagranicznej ChRL jest mocno podkreślany, między innymi ze względu na doświadczenia historyczne ostatnich dwustu lat, kiedy Chiny będąc bardzo słabe, zmuszone zostały do podpisania nierównoprawnych traktatów. Tak więc umacnianie poszczególnych komponentów siły państwa jest traktowane jako zapobieżenie obcej hegemonii i dominacji oraz zapewnienie maksimum swobody działania w polityce zagranicznej¹⁷.

Uprawnione jest zatem twierdzenie w duchu realizmu ofensywnego, że ChRL jest mocarstwem rewizjonistycznym, tj. takim, które nie jest zadowolone z obecnego statusu, pozycji i roli międzynarodowej. Takie zachowania i dążenia ChRL odbierane są przez inne państwa regionu jako zagrożenie w postaci ukształtowania

¹⁶ J. Mulvelon, R. Yang (red.), *The People's Liberation Army in the Information Age*, Santa Monica 1999.

¹⁷ J. Rowiński, *Chiny wobec wydarzeń 11 września 2001 roku. Wyzwania. Zagrożenia. Szanse i opcje* (w:) K. Tomala, K. Gawlikowski (red.), *Chiny. Rozwój społeczeństwa i państwa na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2002, s. 133–168.

się niekorzystnego dla nich układu sił. Powoduje to, że w polityce każdego państwa regionu ujawnia się z całą wyrazistością dylemat bezpieczeństwa, tj. adekwatności odpowiedniej strategii wobec rosnącego w siłę w takim tempie mocarstwa. Niewątpliwie czynnikiem wzmacniającym taką postawę jest niepewność, która ma swoje źródło w braku jednoznaczności w postrzeganiu realizacji ambicji mocarstwowych ChRL.

Najlepszym tego dowodem niech będą dwie publikacje, jakie ukazały się na amerykańskim rynku wydawniczym w 2001 r. Pierwsza z nich, autorstwa Gordona Changa, opublikowana została pod znamienym tytułem *Nadejście upadku Chin*. Koncentrując się na polityce wewnętrznej, autor dostrzega dysfunkcjonalność obecnych instytucji gospodarczych i politycznych ChRL w rozwiązaniu problemów rozwoju, a zwłaszcza w kontekście struktur partyjnych¹⁸. Tytuł drugiej publikacji brzmi jeszcze bardziej dobitnie – *Hegemon: plan dominacji Chin w Azji i w świecie*. Odnosząc się do doświadczenia historycznego, autor tej książki z kolei argumentuje, że zarówno obecnie, jak i w przeszłości koncepcja hegemonii była i jest głęboko zakorzeniona w chińskiej kulturze i narodowej tożsamości. Przejawia się to w ograniczonej niechęci do akceptacji dominacji innego państwa w jakiegokolwiek formie. Pod tym względem polityka zagraniczna komunistycznych Chin niczym się nie różni, a wręcz odwołuje się do mocarstwowej tradycji cesarskich Chin¹⁹.

Począwszy od końca lat dziewięćdziesiątych, zdecydowana większość analiz i ekspertyz na tematy chińskie mówi o „wylaniających się” (*emerging*) lub rosnących w siłę Chinach (*rising China*). Dostępny materiał empiryczny w pełni dowodzi prawidłowości twierdzenia o Chinach jako mocarstwie, które jako jedyne ma możliwości i materialne aktywa, by stworzyć wyzwanie dla hegemonii USA w przyszłości nie tylko w regionie Azji i Pacyfiku, ale i w wymiarze globalnym. Do roku 2020 ChRL stanie się państwem o największym w świecie produkcie krajowym, prześcigając pod tym względem USA²⁰. Urzeczywistniana od 1978 r. z ogromnym sukcesem polityka reform i modernizacji (którą można uznać za najlepiej zrealizowaną strategię rozwoju państwa w XX w.) doprowadziła nie tylko do ponadczterokrotnego zwiększenia dochodu narodowego, ale stworzyła także materialne warunki dla przywrócenia Chinom wiodącego miejsca w gospodarce światowej, jakie utrzymywały jeszcze na początku XIX w. Tabela 5 w sposób w miarę adekwatny ukazuje swego rodzaju „powrót do historii” Chin, który należy rozumieć jako proces odzyskania przez nie statusu supermocarstwa światowego, jakim niewątpliwie cieszyły się jeszcze dwieście lat temu.

Dzisiaj nikt już nie kwestionuje poglądu, że po zakończeniu zimnej wojny Stany Zjednoczone jako aktualne mocarstwo hegemonistyczne stają w obliczu aspirującego do hegemonii nowego mocarstwa, czyli Chin. Można zatem przyjąć, że logika i istota stosunków USA–ChRL wpisuje się w proces rywalizacji (wojny

¹⁸ G. Chang, *The Coming Collapse of China*, Nowy Jork 2001.

¹⁹ S. Mosher, *Hegemon. China's Plan to Dominate Asia and the World*, San Francisco 2000.

²⁰ *China 2020. Development Challenges in the New Century*, World Bank, Waszyngton 1997.

Tabela 5
Pozycja Chin jako supermocarstwa światowego w latach 1820–1995

Wyszczególnienie	1820	1890	1913	1952	1978	1995
Udział w światowym produkcie	32,4	13,2	9,1	5,3	5,0	10,9
Udział w ludności świata	36,3	26,2	24,7	21,8	22,4	21,3
Dochód <i>per capita</i> jako % średniej światowej	89,2	50,3	36,7	23,7	22,3	51,1
Miejsce pod względem wielkości dochodu narodowego w świecie	1	2	3	3	4	2
Udział w światowym eksporcie	–	1,7	1,6	1,0	0,8	2,9
Eksport na jednego mieszkańca jako średnia światowa	–	6,5	6,5	4,6	3,6	13,6

Źródło: A. Maddison, *Chinese Economic Performance in the Long Run*, Paryż 1998, s. 56.

o hegemonię), tj. obrony obecnego ładu w regionie i w skali globalnej, zdominowanego przez USA, i jego kwestionowania przez chińskiego konkurenta. Aspiracje Chin i obrona dotychczasowych pozycji przez USA stały się źródłem napięć i braku zaufania, a to z tej prostej przyczyny, że obydwie strony walczą o te same zasoby i aktywa, jakie oferuje Tajwan. Przejawem zwycięstwa w wojnie hegemonistycznej w regionie Azji i Pacyfiku będzie ogłoszenie przez Tajwan niepodległości i zawarcie układu sojuszniczego z USA lub, alternatywnie, zjednoczenie Tajwanu i ChRL i powstanie realnie jednych Chin. Specyfiką rywalizacji wyłaniającej się w regionie Azji i Pacyfiku jest jej wyjątkowo groźny i destabilizujący charakter, ponieważ chodzi o kwestionowanie systemu jednobiegowego na czele z USA. W związku z tym podejmowane są stosowne przeciwdziałania mające na celu obronę *status quo*. Obydwa państwa stosują do tego odpowiednie strategie międzynarodowe, z jednej strony zmierzające do obrony, a z drugiej do zmiany obecnego ładu międzynarodowego najpierw w regionie, a później w wymiarze globalnym²¹.

Wszystkie te dylematy podejmuje opublikowane w 1999 r. obszernie studium RAND, którego główną konkluzję można ująć następująco. Około 2015 r. ChRL może się wyłonić jako kompleksowy, wielowymiarowy, regionalny rywal USA.

²¹ E. Haliżak, *Stosunki amerykańsko-chińskie. Partnerzy czy rywale w XXI wieku*, „Azja – Pacyfik” 2001, nr 4.

Jako mocarstwo wojskowe, nie dorównując wprawdzie USA, może jednak w najbliższym sobie rejonie prowadzić tak dalece asertywną politykę, że zagroziłoby to amerykańskiemu celom polityczno-wojskowym.

Stwierdza się tam, że ChRL mogłaby:

- zdobyć całkowitą kontrolę morskich szlaków komunikacyjnych na przyległych akwenach, a zwłaszcza na Morzu Południowochińskim,
- zapewnić sobie przewagę w przestrzeni powietrznej na przylegających do niej obszarach,
- zagrozić nawet amerykańskim bazom operacyjnym w Azji Wschodniej przez zdobycie możliwości militarnego uderzenia na nie,
- stworzyć wyzwanie dla dominacji USA w sferze informacji,
- spowodować realne zagrożenie o charakterze strategiczno-nuklearnym dla USA.

Główną myślą przewodnią omawianego studium jest twierdzenie, że obecny status międzynarodowy nie może satysfakcjonować ChRL, a jakakolwiek próba jego podniesienia stanowi wyzwanie dla bezpieczeństwa narodowego i globalnej roli USA²².

W latach dziewięćdziesiątych taki sposób postrzegania ChRL zaczął dominować w kręgach amerykańskiego establishmentu politycznego. Zatem bardzo naturalne stawało się pytanie: w jaki sposób traktować ten kraj, nazbyt szybko uzyskujący atrybuty mocarstwowości? Czy miałby to być kolejny (po ZSRR) rywal, czy też partner? To, rzecz jasna, implikowałoby sposób i metodę prowadzenia określonej polityki i strategii postępowania wobec „rewizjonistycznego” mocarstwa, jakim staje się ChRL²³.

Wyścig zbrojeń konwencjonalnych na Półwyspie Koreańskim jako jedno z istotnych zagrożeń bezpieczeństwa w regionie Azji Północno-Wschodniej jest naturalną konsekwencją odwoływania się do polityki siły, jaką w większym lub mniejszym stopniu stosują niemal wszystkie państwa tego regionu. Poziom zbrojeń konwencjonalnych daleko wykracza poza potrzeby obronne i jak wykazuje tabela 6, charakteryzują się one dużą ofensywnością.

Pod względem kryterium jakościowego potencjał wojskowy Korei Północnej nie dorównuje siłom zbrojnym Południa i USA, pomimo liczebnej przewagi. Niemniej jednak w ocenie specjalistów niektóre cechy strukturalne północnokoreańskich sił zbrojnych nadają im wybitnie ofensywny charakter.

Po pierwsze, niepokoi ogromna koncentracja tuż za zdemilitaryzowaną linią artylerii dalekiego zasięgu i raketowej zdolnej razić cele na Południu na odległość ponad 50 kilometrów. Stanowiska tej broni są starannie ukryte w terenie górzystym i trudne do zlokalizowania.

Po drugie, siły zbrojne Korei Północnej dysponują znaczącą liczbą jednostek do działań specjalnych, bez porównania większą niż jakiegokolwiek inne siły zbrojne

²² Z. Khalizad, A. Shulski, D. Byman, R. Cliff, D. Orletski, D. Shlapak, A. Tellis (red.), *The United States and Rising China*, Santa Monica 1999.

²³ G. Segal, *East Asia and the „constraint” of China*, „International Security”, wiosna 1996, s. 107–135; D. Shambaugh, *Containment or engagement of China? Calculating Beijing*, „International Security” 1996, nr 2, s. 180–209.

Tabela 6
Poziom i struktura zbrojeń konwencjonalnych na Półwyspie Koreańskim

Rodzaje i struktura sił zbrojnych	USA	Republika Korei	KRL-D
Liczba żołnierzy ogółem	35 654	686 000	1 082 000
Rezerwiści	–	4 500 000	4 700 000
Siły lądowe			
Liczba żołnierzy	27 200	560 000	950 000
Czołgi	116	1 000	3 500 ^a
Czołgi lekkie	–	–	560
Wozy pancerne	111	2 480	2 500
Artyleria	45	6 474	10 400
Moździerze	–	6 000	7 500
Rakiety ziemia–ziemia	–	12	64 ^b
Rakiety ziemia–powietrze	1 bateria rakiet <i>Patriot</i>	1 090 407	10 000 –
Helikoptery	263	–	–
Marynarka wojenna			
Liczba marynarzy	300	63 000	46 000
Łodzie podwodne	–	20	26
Okrety nawodne	–	39	3
Okrety patrolowe	–	84	310
Stawiacze min	–	12	23
Amfibie	–	12	10
Siły powietrzne			
Liczba żołnierzy	8 300	63 000	86 000
Samoloty	4 dyw. myśliwców 1 dyw. ratownictwa 1 dyw. operacji specjalnych 1 dyw. rozpozn.	7 dyw. myśliwców 2 dyw. rozpozn. 1 dyw. szkoleniowa	3 dyw. bombowców 2 dyw. wsparcia 1 dyw. szkoleniowa

a) Czołgi typu T-34, T-54 i T-62.

b) 24 rakiety typu Frog 3 i 7, około 30 rakiet SCUD-C i 10 rakiet No Dong.

Źródło: *The Military Balance 2002–2003*, International Institute for Strategic Studies, Londyn 2002.

w regionie. Ich poziom wyszkolenia uważa się za wysoki i mają one możliwość infiltracji głęboko na Południe. Ocenia się, że liczą one 88 tys. żołnierzy, w tym: 8 specjalnych batalionów, 5 brygad powietrzno-desantowych, 2 brygady desantu

morskiego, 6 brygad strzelców wyborowych, 9 lekkich brygad piechoty, 17 batalionów rozpoznawczych. Ich celem jest podjęcie działań zaczepnych i partyzantycznych, infiltracja zaplecza Południa i destabilizowanie go.

Po trzecie, ważnym elementem uzbrojenia armii KRL-D są rakiety, które stanowią wyjątkowo destabilizujący czynnik w regionie inspirującym wyścig zbrojeń. Są to: rakiety krótkiego zasięgu SCUD-B (300 km) i SCUD (500 km). Brak dokładnych danych na temat ich liczby, ale niektóre źródła wywiadowcze mówią o 500–600. W ostatnich latach KRL-D podjęła prace nad raketami dalszego zasięgu: No Dong (1000 km), Taepo Dong 1, (ponad 1500 km) i Taepo Dong 2 (4000–6000 km). Północnokoreański program raketowy został oparty na radzieckich raketach SCUD i w 1993 r. zaowocował udanym testem rakiety No Dong o znacznie większym zasięgu. W sierpniu 1998 r. miała miejsce próba z rakieta Taepo Dong, która przeleciała nad terytorium Japonii.

Niebezpieczeństwo płynące z posiadania przez KRL-D rakiet polega na tym, że mogą one przenosić nie tylko ładunki konwencjonalne, ale również broń masowego rażenia (atomową, biologiczną i chemiczną). Wedle opinii znawców problematyki władze Korei Północnej są przeświadczone, że konflikt z użyciem broni konwencjonalnej skończyłby się dla nich klęską ze względu na zacofanie technologiczne. W tej sytuacji ich strategia wojny konwencjonalnej przewiduje użycie broni chemicznej, której nie traktuje się jako broni masowego rażenia. Biorąc pod uwagę fakt, że w posiadaniu KRL-D znajdują się środki przenoszenia tego rodzaju broni (artyleria dalekiego zasięgu i rakiety), scenariusz taki wydaje się możliwy²⁴.

Zagrożenie dla bezpieczeństwa w regionie Azji Północno-Wschodniej z tytułu wyścigu zbrojeń nuklearnych ma chyba największe znaczenie. Specyfika tego zagrożenia bierze się stąd, że w regionie zachodzą interakcje państw będących w posiadaniu takiej broni: USA, Rosji, ChRL i prawdopodobnie Korei Północnej. Bilateralne porozumienia Rosja–USA (START oraz ABM z 1972 r.) nie mogą być wystarczającą podstawą reżimu nuklearnego w tym regionie, ponieważ nie obejmują potencjału ChRL i domniemanego KRL-D. Według danych SIPRI ChRL jest w posiadaniu około 400 sztuk głowic nuklearnych o różnym kalibrze, które mogą być przenoszone przez różne środki (artylerię, samoloty i rakiety). Dzięki posiadaniu rakiet międzykontynentalnych DF 31 chiński potencjał nuklearny ma charakter broni strategicznej i od 1997 r. jest uwzględniony w planowaniu strategicznym USA²⁵. Potencjał nuklearny ChRL nie jest objęty żadnym międzynarodowym układem ograniczającym jego rozwój lub do którego stosowałyby się odpowiednie środki zaufania. Niemniej jednak kraj ten w stosunku do Rosji i USA zadeklarował, że nie użyje jako pierwszy broni nuklearnej, i jest to jak na razie jedyny czynnik potencjalnie limitujący jej stosowanie oraz stwarzający minimum zaufania oraz przejrzystości.

²⁴ A. Cordesman, *Is There a Crisis in US and North Korea Relations? Yes, There Are Two*, Report of the Center for Strategic and International Studies, Waszyngton 2002.

²⁵ SIPRI Yearbook 2002, *Armaments, Disarmament and International Security*, Oksford 2002, s. 552–553.

W porównaniu z pozostałymi mocarstwami nuklearnymi, program nuklearny KRL-D mimo swych skromnych rozmiarów jest uważany za wyjątkowo destabilizujący sytuację w regionie Azji Północno-Wschodniej. W zgodnej opinii kraj ten posiada wszystkie niezbędne warunki do produkcji broni atomowej. Po pierwsze, dysponuje kopalniami, w których wydobywa się uran. Po drugie, posiada kadre i infrastrukturę do realizacji takiego programu w postaci Centrum Badań Nuklearnych w Yongbyon. W latach sześćdziesiątych został on wyposażony w radziecki reaktor badawczo-szkoleniowy o mocy 8 megawatów. Dzięki zdobyтым tam doświadczeniom na początku lat dziewięćdziesiątych Korea Północna przystąpiła do budowy generatorów atomowych do produkcji energii elektrycznej w Yongbyon – o mocy 50 megawatów i 150 megawatów. Dodatkowo urządzenia te mogłyby wyprodukować do 200 kg plutonu – materiału wyjściowego do wytworzenia bomby atomowej.

Początek lat dziewięćdziesiątych przyniósł istotne wydarzenia związane z północnokoreańskim programem nuklearnym. Najpierw w 1991 r. prezydent USA G. Bush ogłosił decyzję o wycofaniu taktycznej broni nuklearnej z zagranicznych baz, w tym również tych znajdujących się na Półwyspie Koreańskim. W tym samym roku republika ogłosiła zawieszenie wszelkich prac związanych z militarnym zastosowaniem badań nuklearnych. 31 grudnia 1991 r. obydwie państwa koreańskie podpisały wspólną deklarację o denuklearyzacji Półwyspu Koreańskiego. Na początku 1992 r. podczas spotkania w ONZ przedstawiciele USA i KRL-D rząd USA zaproponował, że w zamian za poddanie pełnej międzynarodowej kontroli instalacji nuklearnych na Północy zostaną wstrzymane doroczne manewry *Team Spirit*, a USA rozpoczną dialog polityczny z KRL-D. W maju 1992 r. KRL-D ratyfikowała stosowne dokumenty, dzięki czemu w okresie od maja 1992 r. do lutego 1993 r. inspektorzy Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej przeprowadzili 6 inspekcji w 14 miejscach. W ich wyniku oszacowano, że z istniejących reaktorów wyprodukowano do 21 kg plutonu, ilość wystarczającą do skonstruowania 1–2 bomb atomowych. Kiedy przedstawiciele Agencji zażądali dodatkowych informacji, Korea Północna spowodowała pierwszy kryzys, wycofując się 12 marca 1993 r. z Traktatu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (NPT). W wyniku podjętych rozmów KRL-D–USA 21 października 1994 r. w Genewie udało się podpisać ramowe porozumienie, które przewidywało następujące zobowiązania obydwu stron. Korea Północna zgodziła się zaprzestać budowy dwóch reaktorów, poddać kontroli pozostałe instalacje i laboratoria nuklearne oraz przestrzegać postanowień NPT. USA ze swej strony przyrzekły dostarczyć i sfinansować z pomocą innych państw dwa reaktory na tzw. „lekką wodę” o mocy 1000 megawatów każdy. Technologia tych reaktorów uniemożliwia produkcję plutonu. Do czasu ukończenia tego projektu USA zobowiązywały się do dostarczenia 100 tys. ton rocznie oleju opałowego, a także do nawiązania stosunków dyplomatycznych z KRL-D, na czym temu państwu szczególnie zależało. W październiku 2002 r. ujawnił się po raz drugi kryzys nuklearny związany z realizacją umowy z 1994 r.

17 października 2002 r. rząd KRL-D przyznał otwarcie, że wyniku prowadzonych w sposób utajniony prac badawczych wszedł w posiadanie broni atomowej.

Niezależnie od wymowy tego faktu oznaczało to jakościową zmianę stanowiska odnośnie do tego problemu w porównaniu z poprzednim okresem, kiedy unikano zajęcia jednoznacznej postawy. W zgodnej opinii obserwatorów jest to dalszy ciąg gry dyplomatycznej KRL-D, której celem jest przygotowanie się do negocjacji z USA mających doprowadzić do nawiązania stosunków dyplomatycznych i uznania KRL-D, a także podpisania układu o nieagresji i niestosowaniu sankcji ekonomicznych²⁶.

Chronologia wydarzeń związanych z programem nuklearnym KRL-D przedstawia się następująco:

- **styczeń 1962** – KRL-D uruchamia pierwszy doświadczalny reaktor atomowy produkcji ZSRR;
- **wrzesień 1977** – KRL-D przystępuje do Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (IAEA) i wyraża zgodę na inspekcję swych urządzeń nuklearnych;
- **grudzień 1985** – KRL-D przystępuje do Traktatu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (NPT);
- **grudzień 1986** – w KRL-D tworzy się Ministerstwo Energii Atomowej;
- **listopad 1990** – KRL-D oświadcza, że podda się kontroli IAEA, pod warunkiem że Agencja przeprowadzi kontrolę taktycznej broni nuklearnej USA stacjonowanej na Półwyspie Koreańskim;
- **31 grudnia 1991** – Republika Korei i KRL-D podpisują Wspólną Deklarację o denuklearyzacji Półwyspu Koreańskiego;
- **30 stycznia 1992** – KRL-D podpisuje list intencyjny z IAEA w sprawie kontroli;
- **maj 1992** – IAEA dokonuje kontroli północnokoreańskich instalacji nuklearnych;
- **styczeń 1993** – IAEA żąda przeprowadzenia dodatkowych inspekcji w KRL-D;
- **12 marca 1993** – KRL-D wycofuje się z traktatu NPT;
- **11 maja 1993** – Rada Bezpieczeństwa ONZ wzywa KRL-D do współpracy z IAEA;
- **czerwiec 1993** – początek rozmów KRL-D–USA na temat programu badań atomowych KRL-D;
- **21 października 1994** – KRL-D i USA podpisują w Genewie układ przewidujący zamrożenie przez Koreę Północną programu nuklearnego;
- **9 marca 1995** – uroczysta inauguracja działalności KEDO – *The Korean Peninsula Energy Development Organization* (Organizacja ds. Rozwoju Energii na Półwyspie Koreańskim), którą powoływano z myślą o zbudowaniu w KRL-D elektrowni atomowej na bazie reaktorów na lekką wodę. W skład KEDO jako strony finansujące to przedsięwzięcie weszły: Republika Korei, Japonia, UE i USA;
- **19 sierpnia 1997** – położenie kamienia węgielnego pod budowę nowej elektrowni przez KEDO;
- **3 lutego 2000** – rozpoczęcie prac budowlano-konstrukcyjnych nowej elektrowni w KRL-D przez KEDO;

²⁶ Chong Bonk-uk, *Positions of Pyongyang and Washington*, „Vantage Point” 2002, nr 11, s. 6–9.

- **1 lipca 2000** – rząd KRL-D wydaje oświadczenie, w którym krytykuje opóźnienia w budowie elektrowni;
- **1 sierpnia 2002** – rozpoczęcie montażu dwóch nowych reaktorów;
- **13 sierpnia 2002** – rząd KRL-D oświadcza, że USA jako sygnatariusz układu z 1994 r. powinny zrekompensować straty w produkcji energii elektrycznej spowodowane znacznym opóźnieniem budowy nowej elektrowni;
- **16 września 2002** – sekretarz obrony USA Donald Rumsfeld oświadcza, że KRL-D weszła w posiadanie broni jądrowej;
- **17 października 2002** – Republika Korei i USA podają do wiadomości, że KRL-D przyznała się do prowadzenia programu nuklearnego pomimo zawartego w 1994 r. układu z USA. Miało to miejsce podczas wizyty podsekretarza Departamentu Stanu Jamesa Kelly’ego w KRL-D²⁷.

Rosyjsko-japoński spór terytorialny jest zasadniczym powodem braku zaufania i stagnacji w stosunkach bilateralnych dwóch ważnych państw regionu Azji Północno-Wschodniej. Jego osobliwość i niezwykłość polega na tym, że jest to bodaj ostatni tak ważny nierozwiązany relikwyt drugiej wojny światowej. W istocie rzeczy Rosja i Japonia nie podpisały, mimo licznych deklaracji, traktatu pokojowego kończącego drugą wojnę światową. Spór dotyczący Wysp Kurylskich przebiega według klasycznych wzorów geopolityki, ponieważ obydwie strony traktują ten obszar jako istotny dla ich bezpieczeństwa narodowego, potęgi oraz prestiżu. Ujawnia się tu wyjątkowa sprzeczność interesów, która jest źródłem poczucia braku bezpieczeństwa obydwu stron sporu i która zarazem destabilizuje sytuację w całym regionie.

Przedmiotem sporu Rosja–Japonia są cztery wyspy Kuryli Południowych lub według Japonii „terytoriów północnych”: Kunashir, Etoforu, Szikotan i Habonai (właściwie grupa wysepek o tej nazwie) o łącznej powierzchni 4996 km². Wyspy, o których mowa, zostały zajęte w sierpniu 1945 r. przez Armię Radziecką, a obecnie mają dla Rosji ważne znaczenie strategiczne ze względu na ulokowanie tam baz wojskowych. Cieśniny między tymi wyspami umożliwiają wyjście floty rosyjskiej na Pacyfik. Japonia z kolei, powołując się na fakty historyczne, utrzymuje, że wyspy te należały zawsze do niej, a przed drugą wojną światową były zamieszkałe przez Japończyków. Warto przypomnieć, że w XIX w., a dokładnie 7 lutego 1855 r., Rosja i Japonia podpisały układ, który ustalał delimitację granic w ten sposób, że cztery wyspy (Południowe Kuryle) pozostawały przy Japonii, a pozostałe (Północne Kuryle) – przy Rosji. W 1875 r. obydwaj państwa uzgodniły następującą wymianę terytoriów: Rosja weszła w posiadanie całego Sachalinu, zostawiając Japonii cały łańcuch Wysp Kurylskich sięgających po Kamczatkę, który pozostawał w gestii Japonii do kapitulacji 15 sierpnia 1945 r.²⁸

Na podstawie decyzji podjętych w Jalcie w 1945 r. oraz zapisów traktatu pokojowego z San Francisco (art. 2c) strony sporu zaakceptowały *de facto* granicę

²⁷ „Vantage Point” 2002, nr 11, s. 15–17.

²⁸ E. Potocka, *Spór terytorialny – główna przeszkoda w normalizacji stosunków rosyjsko-japońskich*, „Azja – Pacyfik” 1999, nr 2, s. 49–80.

z 1855 r. Znalazło to swój wyraz w deklaracji o zakończeniu stanu wojny i nawiązaniu stosunków dyplomatycznych 19 października 1956 r., jaką przyjęły wtedy ZSRR i Japonia. W punkcie 9 tego dokumentu zawarto postanowienie o zwrocie wysp Habonai i Szikotan, ale po zawarciu traktatu pokojowego. W 1960 r., kiedy Japonia i USA zawarły układ o wzajemnej współpracy i bezpieczeństwie, ZSRR wycofał się jednostronnie z zobowiązania z 1956 r., argumentując to względami bezpieczeństwa. Taki sposób postrzegania tego sporu odziedziczony został przez Rosję po rozpadzie ZSRR, co rzecz jasna nie służy rozwiązaniu tego problemu.

Podczas spotkania przywódców obydwu państw w Krasnojarsku w 1997 r. zapowiedziano podpisanie traktatu pokojowego do 2000 r. i uregulowanie spornej kwestii terytorialnej. Przedstawione później propozycje obydwu stron nie doczekały się kompromisowego rozwiązania. Propozycja japońska przewidywała, że Rosja uzna suwerenność Japonii nad tymi wyspami, ale będzie przez jakiś czas administrować nimi (rozwiązanie typu Hongkong). Rosja kładzie z kolei nacisk na przekształcenie tych wysp w miejsca współpracy gospodarczej, gdzie obywatele Japonii mieliby specjalny status. Zawarty na tej podstawie traktat pokojowy stworzyłby dopiero warunki do uregulowania kwestii terytorialnych²⁹.

Terytorialny spór rosyjsko-japoński należy widzieć w szerszej perspektywie uwarunkowań strategicznych lub jako element regionalnego kompleksu bezpieczeństwa powiązany z innymi, jak na przykład dostęp do żywych zasobów Morza Ochockiego, nad którymi Rosja sprawuje nieograniczoną kontrolę, wciąż ważna rola sił morskich, w tym również tych wyposażonych w broń nuklearną, strategiczna rola Cieśnin Kurylskich, zaawansowanie rokowań rozbrojeniowych Rosja–USA.

²⁹ A. Zagorski, *Russian-Japanese relations: back to the deadlock* (w:) G. Chufirin (red.), *Russia and Asia. The Emerging Security Agenda*, Sztokholm 1999, s. 349–357.